

megközelítő azonossága az előző kötetek verseinek (nép)dalszerűségét csendíti fel, s ugyanakkor a verszárlatra helyezi a nyomatékot. Az ilyen verszárlat Utasi Mária verseire olyankor is jellemző, amikor nem ismétléssel nyomatékosít (gondoljunk csak az *Apám* című vers zárósorainak pirossal-feketével festett patinájára).

Míg a kötet kezdőversei szembetűnően egyes szám harmadik személyben íródtak, vagy egyféle személytelenség lengi be őket, a kötet tengelyében egyszerre, szinte meglepetésszerűen a lírai én ad jelt magáról explicite: a személyesség válik dominánssá. A *Csúzai csutora* című verssel indul ez a szenvedélytől átforrósodó személyes hang — Utasi Mária kötetének új hozadéka, rejtőzködésének oldódása, objektív költészete jegének felengedése —, hogy majd a kötet utolsó verseiben a „mi” vegye át a lírai én szerepét, mintegy általános érvényűvé, közösségivé emelve az élményt. Ez az élmény itt létélménnyé absztrahálódik, a versek létversekké. „Moszatok, algák, csigák / sorsdöntő lendületében / vonulunk millió évesen” — fogalmazza meg Utasi Mária a maga kozmoszát, miközben kristálymagánya, ősközetei, szobornémasága s a fák — verseinek e mozdulatlan, rezzenéstelen minőségei s magával a mérhetetlennel vívott harca — eleve Nemes Nagy Ágnes verseinek kővilágára, évszázados tölgyeire emlékeztetnek. Patinás versnyelv — lecsupaszított, dísztelen tehát: ez Utasi Mária utolsó verseskötetének poétikai színtere. „Megnevezhetetlen a lét / fejedelmi gesztusa; gránit-dísz”; „merő képzelgés minden változtatás a történeteken”: ez a determinált-ságtudat hozza létre verseinek statikusságát, állókép- és ikonszerűségét (legtipikusabb ilyen verse a *Tabló*). S ugyanakkor a megszólalás ökonomikusságára kötelezi a költőt, a „szikár ékírás” ars poeticájának vállalására, egy sajátos, önmaga által el- és bezárt világ mély átélésére.

E posztumusz kötet versei még inkább elmélyítik azt a meggyőződésünket, hogy Utasi Mária korán lezárult opusában válságélményének megfogalmazása során (a *Tévedés*, az *Anti-idill*, a *Trónfosztás* verscímei is a válságélményt jelzik) nagyon egyéni versnyelvet, sajátosság hangoz és világgépet tudott kikristályosítani irodalmunkban.

A kötet koherenciája a versek válogatóját dicséri.

HARKAI VASS ÉVA

AZ ÉLET KÉPEKBEN

Pavle Ugrinov: *Otac i sin (Apa és fia)*, Nolit, Belgrád, 1986

Taras Kermauner „sorjázó képek emlékkönyvének” nevezi Pavle Ugrinov *Igézetek (Fascinacije)* című, 1976-ban megjelent regényét. E meghatározás pontosan fedi Ugrinov legújabb művének műfaji jegyeit is. Az *Apa és fia* a fiú visszaemlékezése apja életére és saját felnöveke-

désére. Az emlékezés utazás a múltban, a lélekbe mártózás gyönyöre, a jelen mély értelmű megítélésének feltétele. A fejezetcímekhez évszámok is tartoznak, hogy a jelen, a múlt és a régmúlt idő tartományai közt eligazítsanak. Az apa halála utáni jelenből indul ki az elbeszélés, s onnan ingázik vissza egy-egy fejezet a különböző múlt időbe: az apa fiatalkorába, a fiú gyerekkorába, majd ifjúkorába.

A regényt az író három részre bontja, s ez nemcsak időbeli korszakolást, hanem módszerbeli elhatárolást is jelöl: a középső egység a másik kettő ingázó diszkontinuitásával szemben folyamatos leírást tartalmaz, a fejezetek egy-egy évhez kötődve 1940-től 1946-ig sorjáznak. Az író az események folyamából azonban csak a markánsabb jeleneteket ragadja ki. A hézagosság, a történet fehér foltjai tehát a II. részben is jellemzik az elbeszélést. A különböző évekből *képeket felvillantó, kihagyásos technika* mint a szüzsé kialakításának módja bizonyos értelemben magára a fabulára, az összegyűrandó nyersanyagra is vonatkozik. Az író ugyanis sok mindent elhallgat, ami a hétköznapi logika szerint fontos információ lenne, de az elbeszélést felhígítaná. A célirányosan megszürt, sarkított valóságanyag az apa köré rendeződik, s a lelkeket világítja át. A szöveg minden egyes részletében az elmélyülő, méléző, *vallomásos lélektani elemzés* szemszöge érvényesül. A pszichológizáláshoz szükséges *statikus* állapotleírások ellenére Pavle Ugrinov regénye egészében véve mozgalmas, eseményes és szórakoztató.

Világképének explicit eszmei vonulatát a fiú-elbeszélő látószöge határozza meg. Ez az életfilozófia fatalisztikus: a Sors különös játékát és hatalmát példázza. Ebben véljük felfedezni azonban a motiváció gyengeségét is, amire azután mint légvárra épül a mellékhősök sorsának kiúttalansága is. Az apa mint fiatal gyógyszerész ugyanis indokolatlanul hajt fejet anyja akarata előtt, s elhagyja választottját egy gazdagabbért, noha világosan látja mindennek a hiábavalóságát, s még öngyilkossági kísérletet is végrehajt. A boldogtalan házasság okozza a családtagok feloldatlan elidegenültségét egy életen át; a formások, a jelentéktelenségek eluralkodását; az érdekházasságban született fiú sorsának végzetes determináltságát is. A fiú és Oka (az apa elhagyott menyasszonyának más házasságból született lánya) döntése azonban, hogy szerelmüket nem valósítják meg, mert ezzel rávilágítanának szüleik életének teljes csődjére, szintén erőltetett motiváció. E gyengeségektől eltökélte maga a szituáció érdekesítő: a hangsúly egy csapdalétkben való egzisztálás kérdéseire tevődik át. A hős önmagának, saját Választásának áldozata lesz; a Választással végérvényesen félresiklott élet hátulütői abszolúte értelmetlenné teszik magát a Választást és a további létezést; a fiú-elbeszélő részletes vizsgálatnak veti alá az elidegenült emberi viszonyok formáit. A Választás által deformált, örök megvalósulatlanságra, identitászavarra ítélt, ambivalens érzések közé szorított élet alakulása a regény váza. Az apa sorsa mégsem egy vegetálás vagy csömör

raja, mert lelki komponenseinek legjelentősebb pillére a hivatásszeretet. Szakmája, a gyógyszerészet fennkölt és naiv ideálképként él benne, de képzetéhez a birtoklás, a hatalom utáni vágy csatlakozik, s nem valamiféle tudós szenvedély. E szerep és külsőségei vonzzák. A fiú-narrátor hangoztatott eszmei vonulatához tartozik az apa felmagasztosított tökélyvágya, a földi menny megalkotására irányuló próbálkozásainak hangsúlyozása. E próbálkozások kudarcának leírásával az elbeszélő heroikus színezetet von az apa alakjára, ám az explicit eszmeiség mögött a szöveg ezzel ellentétes jelentéseket sugall. Humánus és nemes jellemnagság helyett a gyermekével mindvégig mostohán bánó, nem-törődő, a maga arisztokrata szórakozásaival foglalkozó, nőcsábász, középszerű ember képe rajzolódik ki előttünk.

Az eszményítés, a kultuszépítés azonban a lét komplexitását magukba záró pillanatok megragadásának is eszközei. S Ugrinov prózájának szépségét és jelentőségét ezek a lírai leírások hordozzák. A nagy idegenségben, szeretetlenségben felnövő fiú az önmagába zárkózó világot elsősorban szemlélődéssel próbálja megközelíteni. A nézések, aprólékos megfigyelések főleg a természet változásait (főleg a fénymozgásokat) visszatükröző, megelevenített tárgyi világra irányulnak. Bensőséges emberi kapcsolatok híján a tárgyak szeretete nyomul előtérbe, s valamiféle jelcsoportokként ők közvetítenek az emberek közötti mérhetetlen szakadékokon át. A másik lényben való visszatükröződés csak illúzió: „Mindig a szemébe néztem; nézegettem magam benne — vallja be anya. — Parányinak látszottam benne, ott, a szeme mélyén, mint valami mély kútban; és magatehetetlenek, hogy onnan kikerüljek... Közben valójában soha nem is voltam ott... Ezek csak az én képzelődéseim voltak. Éreztem, hogy a lelkén kívül vagyok; és hogy mindennek az alján valamiféle jég van...” A festői csendéletek, tájképek, szituációk és lélekállapotok egymásba lengése e leírásokban az életidegenséget szorítja vissza. Az életét feloldhatatlan elégedetlenségben felőrlő apa lélekben mindvégig távol tartja magát fiától, hogy első és utolsó egyesülésük halálos ágyán valósuljon meg — a tárgyak jóvoltából: „Mindketten ezt a laboratóriumi spirituszlámpát néztük, vagyis: aranyzöld sárgaréz gömbjét, széles sárgaréz hasát, amiben egyszercsak észrevettük önmagunkat, mert visszatükröződtünk benne végül is, apa és fia, a végén valahol összekapcsolódva, együtt, egymás társaságában, valahol végül is rabul ejtve, körülzárva, elhelyezve, elválaszthatatlanul összekötve; nézegettük magunkat e képben, e lámpa hasán, még egy kis ideig, míg tart ez a fényözön, kicsit kidudorodva, kicsit megnyúlva, deformálva, de mégis mi ketten...”

Ember és környezetének ilyen meghitt viszonya megdöbbentő lemondásról és kilátástalanságról is üzen abban a regénykontextusban, amelyben egyetlen emberi kapcsolat sem teljesül be.

CSÁNYI Erzsébet